

vile v eni osebi. To je zaradi kompleksnosti, silovitega tempa sprememb čedalje težje. Zato je potrebno poiskati načine, da v **vođenje vključujemo večje število ljudi in s**

cev mednarodne konference o menedžmentu maja 2008 v Sloveniji nagovoril **dr. Ichak Adizes**. Na vprašanje: »Ali bi lahko novo evropsko menedžersko smer

Četudi sprememba organizacijske kulture sama po sebi ni v rokah **svetov delavcev**, so ti lahko katalizator sprememb. Prav participativnost namreč predstavlja DNK in temeljni vzvod delovanja svetov delavcev. Poslovno okolje pritiska k sodelovanju in morda odprtost menedžmenta k preobrazbi organizacijske kulture še nikoli v zgodovini ni bila tako visoka.

Zato je potrebno izkoristiti ta čas. Ponuja nam **priložnost, da oblikujemo drugačno kulturo**. Kulturo, v kakršni želimo delati mi in kakršno bi želeli za svoje otroke. Ti bodo ponosni in bodo cenili, da smo spodbudili in prispevali k razvoju podjetij, ki se odlikujejo kot prožna, hitra in učinkovita participativna okolja. In predstavljajo zgled organizacije nove dobe.

Za razvoj nosimo odgovornost vsi.

Ljudje se razvijajo, pri delu hočejo več svobode, sooblikovati hočejo svoje delovno mesto, v svojem delu hočejo videti širši smisel, želijo soustvarjati in se ne želijo podrežati in le slepo slediti navodilom.

sodelovanjem učinkovito povežemo njihova znanja, sposobnosti in energijo.

Priložnost Slovenije: referenčna praksa

»Drage dame in gospodje, čas je za novo menedžersko teorijo. Za novo evropsko menedžersko teorijo,« je šeststo udeležen-

utemeljila vaša teorija o participativnem menedžmentu, ki bi se v največji meri začela uresničevati prav v Sloveniji,« je dr. Adizes odgovoril pritrdilno. »Ste država, ki je izkusila samoupravljanje, in participativni menedžment izvira prav iz te ideje. Imate potencial, da utemeljite novo, evropsko, menedžersko teorijo.«

Participacija in družbena odgovornost

Okoliščine za potrebo po participaciji občanov, ne le sodelavcev

Participacija sodelavcev je pomemben sestavni del koncepta družbene odgovornosti podjetij. Participacija aktivira sodelavce kot ključne deležnike in jim omogoča uresničevanje interesov. Koliko dosežejo, je odvisno tudi od globalnih okoliščin. Ves svet je v resni eksistenčni nevarnosti. Liberalizem Adama Smitha je predvideval prosti trg brez monopolov in z dovolj dolgoročnim in širokim razmišljanjem podjetnikov, da jim 'nevidna roka' pove, da se jim odgovorno ravnanje do partnerjev (odjemalcev, dobaviteljev, sodelavcev, širše družbe in narave, ne samo do lastnikov), tj. družbena odgovornost (v nadaljevanju DO), splača, ker ustvarja zvestobo, s tem pa dobičke na dolgi rok, ne samo na kratkega. Obdobje obeh svetovnih vojn in svetovne gospodarske krize med njima je pokazalo, da je ozkosrčno in kratkoročno pojmovanje 'nevidne roke' smrtno nevarno. Zdaj spet prevladuje. Participacija občanov, ne le participacija sodelavcev znotraj posamičnih organizacij, lahko zmanjša to nevarnost, če podpira družbeno odgovornost.¹

Evropska unija v svojih dokumentih definira družbeno odgovornost kot '**odgovornost organizacij za vplive na družbo**' (EU 2011). Družbena odgovornost torej sega daleč prek dobrodelnosti, ki je njen droben, četudi pomemben del. EU (2011) tudi ne omenja več prostovoljnosti pri odločitvi organizacij, ali sprejmejo družbeno odgovornost med svoje lastnosti in sestavine politike, strategije, taktike in prakse, niti tega, da DO sega prek pravnih obveznosti, ampak predvideva akcije držav članic in

večjih podjetij. To kaže, da EU uradno šteje, da DO rešuje hud problem neoliberalne uničevalne gospodarske teorije in prakse. Mi pa k temu dodajamo: **participacija ljudi kot občanov, ne le kot sodelavcev, lahko krepí družbeno odgovornost** kot odgovor na aktualne negativne globalne družbeno-ekonomske trende.

Izbrani izziv in vidik obravnave

Po 2. svetovni vojni so – z ustanovitvijo OZN in s podpornim namesto z uničevalnim

odnosom do Nemčije, vojne poraženke, pa tudi z ustanovitvijo predhodnih faz današnje Evropske unije – najbolj globalno vplivni ljudje in njihove organizacije – za kratek čas sprejeli Smithovo pojmovanje 'nevidne roke': soodvisnost in dolgoročnost. Neoliberalizem ga je izključil in podprl zlorabe vpliva. Pod imenom **svobodnega trga** se je razvila strahotno enostranska monopolizacija globalnega poslovnega prostora: 0,004 % organizacij po podatkih iz švicarske raziskave iz leta 2011 obvladuje 80 % svetovnega poslovanja; osem oseb ima po javnih podatkih za leto 2016 toliko imetja kot polovica človeštva. Itd. Že skoraj dve deset-

¹Prispevek temelji na raziskovalnem programu UM EPF P5-0023, Podjetništvo za inovativno družbo, ki ga sofinancira ARRS v obdobju 2015-2019.

Pišeta:
ddr. Matjaž Mulej in Borut Ambrožič

letji poteka globalna vojna proti terorizmu (ne da bi njeni povzročitelji sprejemali največ njenih žrtev, ki jih je že skoraj 100 milijonov, kar je več od smrtnih žrtev obeh svetovnih vojn skupaj). Ker se znanje in oprema razvijata in uporabljata pod vplivom **prevladujočih vrednot, kulture, etike in norm (VKEN)**, so na globalni ravni začeli iskati pot iz slepe ulice neoliberalizma s konceptom 'družbene odgovornosti'. Po desetletju zelo obsežnega truda so leta 2010 sprejeli **mednarodni svetovalni standard ISO 26000**, ki uveljavlja liberalizem Adama Smitha in sega prek pravnega reda v VKEN, torej v moralo:

- s **treimi temeljnimi pojmi**, ki so: (1) odgovornost za vplive na ljudi in naravo, tj. na družbo, (2) soodvisnost in (3) celovito ravnanje, in
- s **sedmimi načeli**, ki jih podpirajo, in so: (1) pristojnost ali uradna odgovornost, (2) preglednost (četudi ne popolna), (3) etično ravnanje (poštenost, enakovrednost, celovito upoštevanje déležnikov), spoštovanje (4) interesov déležnikov (torej ne samo lastnikov), (5) vladavine prava (a ne monopolističnega), (6) mednarodnih norm (a ne monopolističnih), (7) človekovih pravic.

Skratka, sodobna dilema se glasi: **ali družbena odgovornost in obstoj sedanje civilizacije človeštva ali 3. svetovna vojna in planet Zemlja brez ljudi**. Ali z drugimi

besedami: etiko soodvisnosti, zadostno in potrebno celovitost namesto enostranskosti ter odgovornost potrebujemo, da postanemo *državljeni (tudi) sveta*, namesto da ostanemo *sovražniki svojih otrok in vnukov* (kar s sedanjim odnosom do naravnega okolja kot pogoja za obstoj in s sedanjo ob-

Evropska unija v svojih dokumentih definira družbeno odgovornost kot 'odgovornost organizacij za vplive na družbo' (EU 2011). Družbena odgovornost torej sega daleč prek dobrodelnosti, ki je njen droben, četudi pomemben del.

liko svetovne vojne smo kot prevladujoči del človeštva). **Participacija** te tri potrebne lastnosti lahko krepí, a kot participacija občanov, ne le sodelavcev.

Bistvo trga in njegov vpliv na participacijo

Za globalne razmere, v katerih poslujejo organizacije, je pomembno, kakšen je trg. Bistvo trga kot odnosa med ljudmi ni zgolj srečevanje in usklajevanje cen, ponudbe in povpraševanja, ampak je **enakopravnost vseh ponudnikov in vseh povpraševalcev** namesto enostranskega, vse do monopolnega ali monopsonnega zlorabljanja vpliva; konkuriranje naj bi zlorabo preprečevalo in bilo zato optimalna pot za družbeno gos-

podarstvo (Smith, 2010). Sodobna praksa je bistveno drugačna, **polna poslovnih monopolov**, ki iz vlad delajo svoja orodja namesto skrbnikov za skupne interese celotnih družb, vse do globalnega človeštva (Dyck, Mulej, ur., 1998; Kirn, 2012; Leech, 2012; Mulej, Dyck, ur., 2014, 2015; Mulej idr., ur., 2016, 2013, 2014; Lebe, Mulej, ur., 2014; Schloer, 2012; Vitali idr., 2011; Žakelj, 2013; itd.). Felber (2012) je proučil dela Nobelovih nagrajencev za ekonomijo, ki zagovarjajo tezo, da je konkuriranje optimalno za dobro življenje ljudi, in ugotovil, da **nihče ne nudi empiričnih dokazov za svoje trditve**.² Novi predsednik ZDA Donald Trump je neuspeh sedanjega tipa t. i. tržnega gospodarstva potrdil: opisal je ZDA kot državo v katastrofalnem stanju – ima 94 milijonov brezposelnih ljudi, 43 milijonov revnih, najslabše finančno okrevanje v 65 letih, gromozansko naraščanje javnega dolga, izgubo četrte predelovalnih delovnih

mest od tedaj, ko je bil sprejet gospodarski sporazum NAFTA s Kanado in Mehiko, in 60.000, odkar je Kitajska vstopila v Svetovno trgovinsko organizacijo (Bercko, 2017). Toda ameriški problem ni edinstven, ampak del globalnih posledic dejstva, da **trg ni (več), kar naj bi bil**, ampak monopoliziran in zato nesposoben optimizirati (česar tudi državni monopoli ne zmorejo, kot kažejo izkušnje iz 20. stoletja in tisočletij, imenovanih fevdalna in sužnjeposestniška družba). Vojna proti terorizmu, ki jo je napovedal Trumpov predhodnik Bush pred skoraj dvema desetletjema, je problem še zaostriła: po javnih informacijah iz februarja 2017 skoraj 100 milijonov ljudi na svetu potrebuje pomoč za osnovno preživetje, trg orožja dosega več milijard dolarjev dnevno, tretjino ga prodajo ZDA; politiki dobivajo podporo, če in ker razmišljajo ozko in kratkoročno, torej (vsaj) na daljši rok nevarno za človeštvo itd. Demografska dejstva, dolgoživost in velik odstotek starega prebivalstva na globalni, državni in lokalni ravni narekujejo **nov pristop tudi na tehničnem-tehnološkem področju** (Ambrožič, Žlof, Feguš in Pfeifer, 2014), beri:

² Šorl (2017) na primeru Singapurja in Hongkonga empirično dokazuje, da je rivalstvo dobro za hiter razvoj. Pri tem pove, da je Singapur usmerjala vlada, Hongkong pa neoliberalni svobodni trg, in to, da sta kljub tem velikim razlikam dosegla podobne rezultate v pozitivnem in negativnem smislu: v obeh mestih so namreč razlike med bogatimi in revnimi med največjimi na svetu, v obeh tudi le nekaj bogatih družin nadzira večji del gospodarstva. Hkrati pušča ob strani desetletja Zahodne podpore, da Singapur in Hongkong dajeta vzor sosedom, ki so poskušali z drugačnimi praksami, in dejstvo, da gre za dve majhni ekonomiji, v Afriki, Srednji in Južni Ameriki, npr., pa je – kot beremo v javnem tisku – zelo drugače in potrjuje Felberjeva spoznanja: sodelovanje ljudem bolj koristi kot konkuriranje. Oboje ima svoje prednosti in svojo ceno. Razen tega ni nujno, da hiter razvoj da prijetno življenje po VKEN vseh ljudi, saj npr. ukinja dandanes ogromno delovnih mest, povzroča veliko stresa itd.

gerontehnologija, ki se znanstvenoraziskovalno posveča tudi povezavi informacijske družbe in starejših oseb ob upoštevanju sinonimov, kot so: digitalna družba, družba znanja, družba participacije, družba aktiv-

mesto za njegovo prenovu (Jensen, povzeto v: Kocbek, 2012).

Ekonomsko teorija neoliberalizma je morda ustrezala za fazi investiranja in ino-

Bistvo trga kot odnosa med ljudmi ni zgolj usklajevanje cen, srečevanje ponudbe in povpraševanja, ampak enakopravnost vseh ponudnikov in vseh povpraševalcev namesto enostranskega, vse do monopolnega ali monopsonnega zlorabljanja vpliva.

nega staranja, nova (siva) ekonomija, informacijsko-komunikacijska tehnologija.

Priznanje obstoja in učinkovanja človeškega kapitala pri ustvarjanju nove vrednosti v produkcijskih procesih predstavlja tudi teoretsko podlago za »obvezno« **udeležbo delavcev pri dobičku**, ki je v končni posledici prav tako materializiran v tržni vrednosti podjetja (Gostiša, 2011).

Govorimo torej o **participaciji ljudi kot občanov, ne le kot sodelavcev**, zato da bi z družbeno odgovornostjo preprečili 3. svetovno vojno in svoj fizični propad.

Teza: ali družbena odgovornost ali 3. svetovna vojna

Omejevanje na tematike znotraj lastne organizacije, ki so sicer pomembne, je premalo. Po Porterju (1990) je na vrsti – potem, ko so se **kot podlaga za konkurenčnost izčrpali** (1) lastništvo naravnih virov, (2) investiranje v boljšo izrabo le-teh, (3) inovacije za še večji izkoristek le-teh, dandanes (4) **faza izobilja**, ki je hkrati vrhunec želja ljudi in slepa ulica, ki vodi v propad, ker uničuje ambicioznost garati z namenom imeti, saj ljudje imajo, kar štejejo za pomembno. Enako pričata zgodovina in tudi sedanja globalna praksa (James, 2007): gre za **krizo izobilja** [drobne manjšine in bedo ogromne večine človeštva]. Univerze usposablajo napačno – za krepitev preživelega in danes uničevalnega modela družbeno-gospodarskega razvoja, na-

vacij; privedla je v fazo izobilja, a tako, da je – s **podjetništvom in inovacijami brez družbene odgovornosti**, tj. odgovornosti ljudi in organizacij za vplive na ljudi in naravo – zgradila 'nebotičnik na močvirju dolgov do narave, navad/razvad in financ namesto na trdni skali', in še to za samo 15 % človeštva. Nekatera združenja mednarodnih podjetij, ki jih skrbi uničevanje naravnih pogojev za preživetje človeštva, Združeni narodi in Evropska unija politično (a na strokovni in znanstveni podlagi), Mednarodna organizacija za standarde ISO pa strokovno, kažejo pot iz te slepe ulice z **uvajanjem družbene odgovornosti kot nove podlage družbenoekonomske prakse** in, upajmo, tudi teorije za 5. fazo – pot iz krize izobilja in bede. Brez nje grozi 3.

V neoliberalizmu je pod imenom svobodnega trga razvila strahotno enostranska monopolizacija globalnega poslovnega prostora: 0,004 % organizacij po podatkih švicarske raziskave iz leta 2011 obvladuje 80 % svetovnega poslovanja; osem oseb ima po javnih podatkih za leto 2016 toliko imetja kot polovica človeštva. Itd.

svetovna vojna, ki že nastaja iz 'vojne proti terorizmu', ki teče že skoraj dve desetletji (največ, kar tretjino ogromne svetovne prodaje orožja dobavlja ZDA, predvsem na Bližnji vzhod in v Afriko, hkrati pa državljanom teh držav po novem predsednik prepoveduje vstop v ZDA, kot poroča dnevni tisk februarja in marca 2017). Ta kriza odseva **uničevalno prevlado neoli-**

beralizma, ki se še vedno stopnjuje, **namesto družbene odgovornosti in Smithovega liberalizma z družbo brez monopolov** (več v: Mulej in Dyck, ur., 2014 in 2015; Mulej in dr., ur., 2016 a, b; Mulej idr., 2013a, b; Mulej idr., 2014; Hrast idr., 2006-2015; Štrukelj, 2015; Zore, 2016;).

Neoliberalno neupoštevanje odgovornosti, soodvisnosti in celovitega pristopa

Pot iz dane krize pomeni v bistvu **opus-titev pravice do neodgovornosti**, tipične za podrejene, in vgrajene v neoliberalni ekonomski model, ki prisega na svobodni trg in ga hkrati uničuje, saj spodbuja globalno rast globalnih poslovnih monopolov (Vitali idr., 2011). Ti so nadomestili in onemogočili uveljavitev etike soodvisnosti in zato odgovornosti do vsega, bistvenega za vso družbo. Gre za protiustavno prakso, npr. ZDA, 'strukturiran genocid' (Leech, 2012), namesto družbene odgovornosti (Szczesna-Makuch, 2012). **Soodvisnost in odgovornost, ne pa zlorabo vpliva**, je zagovarjal A. Smith v teoriji liberalne ekonomije, tudi s pojmom 'nevidne roke', ki pomeni trg s konkurenco brez monopolov, brez ločitve lastništva od osebne odgovornosti, brez prikrivanja resnice, zato soodvisnost in medsebojno zadovoljstvo

ponudnikov in odjemalcev (Smith, 2010; Toth, 2008). Novi mednarodni dokumenti o družbeni odgovornosti tako pojmovanje nevidne roke krepijo že kar nekaj let (ISO, 2010; EU, 2011). Da je družbena odgovornost potrebna, je uradno povedal tudi predsednik 'vlade' Evropske unije Baroso (Dankova, Valeva, Štrukelj, 2014), da o sedanjem papežu Frančišku³ niti ne govorimo (Kovačič Peršin, 2017). Objavljena spoznanja o stanju na svetovnem trgu jasno poveljo, zakaj je **razvoj k družbeni odgovornosti alternativa propadu sedanje – neoliberalne civilizacije** (javni mediji, prej omenjeni viri).

³ »Tako se je lotil reform. Zamenjal je vodilne kadre v vatikanski kuriji, upravo vatikanske banke je poveril laikom, da zagotovi transparentno delovanje in onemogoči pranje mafijskega denarja. Sprejel je vrsto ukrepov za moralno disciplino klera.« »Za svojo ključno nalogo Frančišek izpostavlja razreševanje globalne socialne stiske, begunske krize in preoblikovanje svetovne gospodarske ureditve, ker sedanje gospodarske in socialne probleme sveta povzročata neoliberalni merkatokratski kapitalizem. Zavzema se za sonaravno gospodarstvo, za pravični socialni red in mir v svetu.« (Kovačič Peršin, 2017)

Staro izkustvo izraža rek: 'denar je sveta vladar'. Tudi danes je, a zelo enostranski: po letu 1995 je delež ameriškega bogastva v rokah enega samega odstotka Američanov poskočil od 37 % na neverjetnih 70 %; hkrati so (tudi) ZDA na robu bankrota kot velika večina držav (Čibej, 2011). Poleg tega je polovica občanov Amerike, najbogatejše države sveta, revna ali živi z nizkimi prejemki (Kopušar, 2011). Hkrati imajo ZDA med razvitimi državami najvišji DBP, a najkrajšo pričakovano življenjsko dobo in najnižji standard otrok (Wilkinson, Pickett, 2010). Slika sveta zaradi neoliberalizma je še slabša: že pred sedanjo krizo je živelo kar 85 % človeštva z manj kot 6 dolarji dnevno (Nixon, 2004), kar je 120 evrov mesečno (za vse potrebe, ne le za žepnino). Navedeni novi podatek D. Trumpa to potrjuje.

Pri tem je pomembno, da v 55 letih nenehne rasti BDP **zadovoljstvo ljudi v najbolj bogatih državah sveta ni poraslo**, hkrati pa neoliberalizem ni rešil problema manj razvitih območij (Cassiers idr., 2011). Razlogi so delno psihološki in sociološki, delno pa tudi ekonomski, kot kažejo naslednji primeri; vsi trije vidiki so neločljivi, soodvisni.

a) Globalna monopolizacija namesto svobodnega trga

S proučevanjem 30 milijonov gospodarskih organizacij so Vitali, Glattfelder and Battiston (2011) ugotovili, kakšno je **omrežje najbolj vplivnih podjetij**, pri čemer izvirajo vse niti iz lastništva v transnacionalnih podjetjih. Ugotovili so, da imajo proučena podjetja dve najbolj bistveni lastnosti:

- So izrecno povezana kot skupina podjetij, v kateri je vsak član posredno ali neposredno lastnik delnic v vsakem drugem podjetju, članu skupine. Avtorji verjamejo, da to stanje slabi tržno konkurenco.
- Obstajajo različne ravni povezanosti. Jedro sestavlja v povprečju 20 podjetij. Torej je zelo majhno. Okrog jedra so

druge ravni, povezane kot vitice ali cev-tube.

Zaradi prve opisane skupne lastnosti je jedro zelo tesno povezano. Pokazalo se je, da ostajata kar dve tretjini lastništva podjetij, ki so v jedru, v rokah podjetij, ki so v jedru. Zato preostaja vprašanje, **kdo so ljudje na vrhu obvladovanja v podjetjih v jedru**, in vprašanje, **koliko obvladovanja celotne skupine podjetij je koncentrirano v podjetjih, ki so v jedru**. Odgovor: najvplivnejši 'igralci' imajo desetkrat več oblasti/obvladovanja/nadzora, kot bi se dalo pričakovati po njihovem bogastvu. 737 vrhovnih imetnikov obvladovanja akumulira 80 % nadzora nad vrednostjo vseh transnacionalnih podjetij. Med temi 737 (le

ali pičle tisočinke odstotka svetovnega prebivalstva.

- Gre za katastrofalen neuspeh mednarodne politike (ki se zavzema za obdavčitev in hkrati dovoli 'davčne amnestije' v številnih državah, kot je dr. Lidija Hauptman, UM EPF, junija 2012 izvedela na mednarodni konferenci o tem na Dunaju).
- Če bi super-bogataši od 21 trilijonov dolarjev v bančnih oazah plačali davke, bi lahko postavili na noge celotno Afriko in rešili probleme evrskega območja (njim pa ne bi nič manjkalo za vsakdanje potrebe razen za psihologijo nenasitnih, torej bolnikov).

Svetovna elita super-bogatašev s pomočjo svetovno vodilnih bank skriva v davčnih oazah neverjetnih vsaj 21 tisoč milijard dolarjev (morda celo 32 tisoč milijard), ali vsaj toliko, kot znašata DBP Japonske in ZDA skupaj. (Plešnar, 2012)

0,0004 % od vseh 30 milijonov organizacij, ki so jih proučili) najbolj vplivnimi skupinami je 49 vzajemnih skladov.

b) Bančni imperializem in davčne utaje

Svetovna elita super-bogatašev s pomočjo svetovno vodilnih bank **skriva v davčnih oazah neverjetnih vsaj 21 tisoč milijard dolarjev** (morda celo 32 tisoč milijard), ali vsaj toliko, kot znašata DBP Japonske in ZDA skupaj (Plešnar, 2012); nekaj poudarkov iz njegovega poročila o raziskavi Jamesa Henryja, nekdanjega vodilnega ekonomista pri svetovalnem podjetju McKinsley, ki ga objavlja britanski časnik Observer:

- Po skrivnih poteh in s pomočjo zasebnih bank se je v davčne oaze v Evropi, na Karibih in v Aziji steklo 21 ali celo 32 trilijonov dolarjev.⁴
- Tja ga je naložilo kakih 10 milijonov posameznikov z vsega sveta, a dobrih 10 trilijonov je v rokah komaj 92.000 ljudi

- Deset vodilnih zasebnih bank je upravljalo 4.000 milijard takšnih naložb, ali skoraj trikrat več kot pred petimi leti.
- Štiri največje britanske banke imajo v davčnih oazah kar 1.200 podružnic.
- Namesto da rešijo ta problem, države z zniževanjem izdatkov in višanjem davkov dušijo 99 % ljudi, ki niso dovolj bogati, da bi se izogibali plačevanju davkov.

Pri tem je vsaj na dolgi rok družbena odgovornost bolj donosna (Collins, Porras, 1997; Collins, 2001; Collins, 2005; idr.).

c) Uničevanje naravnih pogojev za obstoj človeštva in potreba po novem investicijskem ciklu

'Svetovno gospodarstvo se sooča z najbrž največjim izzivom v svoji zgodovini. **Obstoječa načela gospodarjenja so krepko izgubila svoj pomen**. Raven zadolženosti industrijsko razvitih držav bi jih lahko prisilila, da proglasijo svoj bankrot' (Hoppe, 2012: 44). Investicijski cikli, imenovani po Kondratjevju, se močno krajšajo.⁵ **Šesti je pred vrati in naj bi temeljil na 'zelenih načelih'**, torej na sonaravnem razvoju, močnem povečanju učinkovitosti virov in energije, obnovljivih virih energije in bioniki; odpravili ali vsaj krepko zmanjšali naj bi emisije toplogrednih plinov. O tem govori

⁴ Tudi Slovenci so po vesteh v dnevnikih občilih med njimi. Torej si Slovenija ne sme dovoliti davčne amnestije kar tako, razen za resne naložbe v Sloveniji, ampak sprejeti evropsko zakonodajo, da jih razkrije in obdavči, čim prej. To jih ne bi osiromašilo, Sloveniji pa bi pomagalo. Tudi njim zdaj ti denarji ne koristijo nič bolj kot srednjeveške skrinje zlata, na katerih so doma kače, ker se jih nihče ne dotakne.

⁵ Seveda ne gre za tehnološki napredek kar tako, ampak za tisti del tehnoloških inovacijsko-difuzijskih procesov, ki naletijo na dovolj veliko zanimanje, ker se ujemajo z (novimi) **potrebami** ljudi. Bistvo napredka torej leži v potrebah, ne v možnostih, in v plačilno sposobnem povpraševanju, ki ga rodijo potrebe. Sicer uspe postati inovacija samo ena od tri tisoč novih idej (več v: Mulej, Dyck, 2014, 2015).

strategija, opisana v 'Četrtem poročilu o oceni' o podnebnih spremembah – IPCC Report Združenih narodov iz leta 2007; zastavlja **osem možnih ciljev za novi cikel**. To so: 1. Energetska učinkovitost, 2. Prehod na goriva, ki ne vplivajo na podnebje, 3. Obnovljivi viri za gretje in energijo, 4. Obnovljivi viri energije, 5. Ponovna uporaba in nadomeščanje materialov, 6. Boljša kakovost izdelkov, 7. Učinkovitost virov, 8. Obvladovanje emisij plinov poleg CO₂. (Hoppe, 2012: 46-47).

Praksa se za zdaj s takimi cilji ne uje: 'Vsak dan pošlje človeštvo v atmosfero 75 milijonov ton CO₂; vsak dan ulovi 350.000 ton rib; vsak dan izumre sto vrst rastlin in živali; vsak dan poseka 50.000 hektarjev gozda, uniči 20.000 hektarjev obdelovalne zemlje; 30 % človeštva nima dovolj vode, kar je posledica človeških dejanj' (Hoppe, 2012: 48). Poraba premoga ne upada, ampak strmo narašča in dohiteva porabo nafte (Srnovšnik, 2012). Dodamo lahko še prej omenjeni podatek, da kar 85 % človeštva živi (še pred sedanjo krizo) z manj kot šest dolarji na dan (Nixon, 2004).

Rešitev je v **družbeni odgovornosti potrošnikov**, ki zavestno izbirajo izdelke in storitve, katerih ponudniki in proizvajalci prakticirajo družbeno odgovornost. Močnejša zavest o odgovornosti do družbe in naravnega okolja je podlaga za to in zmore voditi k samoregulaciji, ki vodi v sonaravni trajnostni razvoj (Hoppe, isti vir) in sonaravno trajnostno prihodnost (Ećimović

drugi, 2015 idr.). Ne gre za revnejši življenjski standard, ampak za omejevanje na zares potrebne stvari, ki omogočajo želeni življenjski standard (Hoppe, 2012, 48). Nujen je nov investicijski cikel, ki se bo omejil na izdelke in storitve, ki jih ljudje res potrebujejo za racionalno porabo, kar je naloga države (Hoppe, 2012: 49).^{6,7}

Tako imenovana '**četrti industrijska revolucija**' utegne položaj še zaplesti, saj postavlja v prakso ljudi v naslednjih zgolj nekaj desetletjih tolikšno hitrost tehnološkega spreminjanja (Schwab, 2016), da ni verjetno, da ji ljudje zmorejo slediti (prim. Godina, 2016), kajti zgodovina kaže, da se prevladujoče človeške vrednote ne spreminjajo v desetletjih, ampak v več generacijah. Tudi resnične potrebe se težka spreminjajo tako naglo.⁸

Prej smo omenili krizo izobilja. Z njo se položaj tudi zapleta, saj pomeni, da ljudje, ki imajo kupno moč, a jih ni več kot 15 % človeštva, nimajo resničnih potreb⁹.

Nekaj izrazito negativnih posledic neoliberalizma

Poglejmo si v nadaljevanju nekaj izrazito negativnih posledic neoliberalizma kot družbe kratkoročnih ozkosrčnih monopolov in oblasti podjetij nad vladami.¹⁰

Po spoznanju Estulina (2008) so cilji globalne elite: uveljaviti nov svetovni red z eno vlado, eno valuto in eno vojsko, in doseči, da so vojne, razpadanje držav, nastajanje novih, lakota, finančne krize le sredstva, ki vodijo k cilju: popolnemu global-

nemu monopolu v rokah peščice posameznikov. Namesto zadostne in potrebne celovitosti enostranskost, ki uničuje.

Neoliberalizem je to uničevanje uresničil v največji možni meri. Na vrsti je obdobje posledic, kajti (Schloer, 2012):

Človeštvo slabo obvladuje 8 bistvenih vplivov na globalno življenje. To so:

1. monetarni in ekonomski sistemi in njihova krizna vprašanja o dolgovih idr.
2. trendi glede vladanja/politike, dinamike spopadov, dogem in religij
3. velika podjetja in vplivi njihovega obnašanja, ko ni globalnih ureditev/regulacij
4. proizvodnja energije, globalna energetska ekonomika in bistveni spori
5. soodvisni dejavniki obdelovalnih zemljišč, hrane in vode ter njihova sonaravnost/trajnost
6. vplivi na okolje, onesnaževanje in posledice za vreme in bivanje
7. preveč ljudi in na to dejstvo navezani, medsebojno povezani demografski vplivi
8. varnost, kibernetiki in drug terorizem kot vse vplivnejša oblika 'političnega pogovora'

Seveda so tudi soodvisni in zato vplivajo drug na drugega; so-učinkujejo v sinergijah.

Nadalje (isti vir):

- Prvo milijardo je človeštvo doseglo leta 1804 (op. p.: po vsaj 200.000 letih), po letu 1960 dodatna milijarda nastane vsakih 12 let in zdaj že presega sonaravno trajnostno vzdržljivost planeta Zemlje.
- V t. i. razvitih deželah vsak občan porabi letno neverjetnih več kot 30 ton hrane, vode, rudnin in virov energije iz narave; za pridelavo hrane uporabne površine so majhne in se naglo manjšajo (zaradi gradnje mest, cest idr., erozije itd.); hrane, odvečne na delu sveta in manjkajoče drugje, se ne da gospodarno in sonaravno spraviti tja;
- Zmanjkuje nafte, vode (tudi za hlajenje jedrskih elektrarn, a predvsem za kmetijstvo, ki troši 70 % vode), prostora in hrane, kot še nikoli v zgodovini človeštva; pričakovati je vojne; Indija in Kitajska kupujeta obdelovalne površine drugje po svetu;
- Napačne metode planiranja in gospodarjenja, ki temeljijo na dolgovih, so se z Zahoda razširile povsod uničevalno;

⁶ Ne gre torej za investiranje in delovna mesta kar tako, po neoliberalni predpostavki, da potrebe nenehno obstajajo in se je treba ukvarjati samo z 'ekonomiko dobavne strani' (supply-side economics), tj. stroški, inovacijami, marketingom ipd. V krizi izobilja pač potreb iz običajnega starega stanja ni (več), ker po štirih desetletjih močnega konkurenčnega pritiska in konkuriranja s 'popolno kakovostjo' in inovacijami za tistih 15 % s prejemi vsaj šest dolarjev dnevno ni več nekritičnih potreb in ambicij garati, da bi imeli več, ambicije onih 85 % pa so tako omejene na golo preživetje iz dneva v dan. Investicije za njih ne ustvarjajo novih delovnih mest, dokler ne nastanejo nove, za njih pomembne njihove nove potrebe. Tako je tudi v Sloveniji. V Sloveniji, podobno kot po vsej EU, doživljamo tudi staranje prebivalstva. To pomeni manj ljudi z voljo, ne le sposobnostjo kupovati; dodati je treba vsaj še napornost, ker se dejanski delovni čas ne krajša, ampak daljša Mekina, 2017). Obenem se krepijo navade, ki so nekoč veljale za razvade, in težnja imeti čim več prostega časa za beg iz stvarnosti in življenja na ukaz.

⁷ Že dolgo navajamo predloge za ukrepe. Za Slovenijo je med njimi osrednji prenova zakona o pogojih za dobave javnemu sektorju, od vrtecev in toaletnega papirja, šolstva, zdravstva itd. do vojske in države uprave: dobavljati jim smejo samo ponudniki, ki najbolje od vseh izpolnjuje kriterije družbene odgovornosti (po Horusu, www.horus.si), poslovne odličnosti (po slovenskem zakonu o nagradi za njo) in inovativnosti (tehnološke in ne-tehnološke); predlogi so znani. (Več v: Mulej idr., 2016)

⁸ Novosti, ki jih omenja Schwab, pretežno krepijo udobje. To pa pomeni manjšanje sposobnosti preživeti v težjih razmerah, npr. v krizah, da ne govorimo o naravnih katastrofah in vojnah kot najhujših krizah.

⁹ Vprašanje »Kdaj ste kupili zadnjič neko srajco ali bluzo iz nuje, tj. ker niste imeli več nobene?« naleti vedno znova na začudenje med ljudmi v Sloveniji in podobnih okoljih, kjer velik del ljudi živi kot del tistih 15 %.

¹⁰ Ne zavzemava se za etatizem kot vladni monopol, ampak za življenje brez vsakih monopolov in z ravnovesnim ter sinergijskim (tj. součinkovalnim) kombiniranjem delovanja trga in plana (prim.: Žakelj, 2013; Merhar, Mulej, Žakelj, 2014; Mulej, idr., ur., 2016 idr.).

- Državni dolg ZDA, npr., je tolikšen, da ozdravitev ni videti izvedljiva: 47.000 USD na občana, poleg tega je osebni dolg 176.000 USD na občana ali 668.000 na družino, prihranki pa so pod 7.000 USD na družino (aprila 2012);
- ltd.¹¹

Četudi čakajo človeštvo problemi, ki so enkratni po tipu, obsegu in posledicah, bodo vodili k znanim odgovorom pri ljudeh in v družbah. Navadno se pojavijo v znanih desetih fazah, ki se ponovijo:

1. Neodgovorno nepriznavanje in brezobzirno obnašanje, ki ju večinoma motivirata oblast in denarna korist ter vodita k večjim skupnim težavam in končno v krizo.

2. Ko se pojavijo uničevalni učinki teh težav in postanejo očitni, jih družba poskuša zanikati, pripisati nenaravnim silam ('demonizirati') in celo zapreti v ječe tiste, ki opozarjajo na težave in zahtevajo rešitve.

3. V naslednji fazi velik del družbe prizna, da so problemi realni in je morda prepozno, da bi jih še rešili. Tako se večina vodi prvič sooči s posledicami.

4. Začne se igrati obtoževanja oblastnikov in možne rešitve postanejo del neskončne politične razprave.

5. V tej fazi množično spoznanje napravi prostor za strah. Iskanje rešitev v veri onesposobi 'srednji menedžment' družbe in v nadaljevanju vodi k nesposobnosti delovati odgovorno, obvladovati krizo na eni strani in poskušati preprečiti naraščanje dodatnih težav.

6. Strah preraste v grozovit strah, onemogoči normalne ovire obnašanja in potem podpre hudo napadalnost vse do preraščanja v popoln spopad.

7. Spopad besni, dokler se ne odstranijo povzročitelji stanja strahu.

8. Družba, ali njeni preostanki, pregleda zaloge, kjer še obstajajo, ali so jih pravkar izdelali, ali izgubili.

9. Družba je zdaj sposobna ukvarjati se s težavami trezno in analitično, oblikovati vizionarske zakone in določila in začeti dolgo in naporno pot v obnovo.

10. Družba je zdaj sposobna za prenovno (renesanso) in obdobje velikih dosežkov, dokler se ne pojavi znova faza 1, navadno ob vrhuncu faze 10.

Zdaj je človeštvo nekje med fazama 2 in 3. Do faze 10 bomo prispeli nekako med leti 2025 in 2035, odvisno od načina poti do tja. Tja vodita dve poti:

- takojšnja zaobljuba vsega človeštva, da pusti politiko ob strani in uporabi sodobne pripomočke za reševanje problemov vse družbe, namesto kot strategijo denarnih koristi za maloštevilne;¹²
- resen globalni spopad na veliko ravneh, dokler ne odpadejo problemi ali njihovi povzročitelji, vključno z osnovnim dejavnikom, tj. preveč ljudi.

Prva pot vodi v razvoj pripomočkov za sonaravno trajnostjo sožitje, kajti na planetu je veliko ljudi. **Druga pot** vodi k nasilnemu manjšanju prebivalstva sveta za veliko. Čas je, da izberemo, po kateri poti želi človeštvo iti (Schloer, 2012), in to tudi zmore.

Podobno **nevarno sliko dobimo o globalnem gospodarstvu**, če upoštevamo podatke iz ozadja. John Perkins je v intervjuju (in v knjigi o isti temi) povedal, kako po enostranskih in kratkoročnih merilih namesto z družbeno odgovornostjo poslujejo največja globalna podjetja iz ZDA (Glavič, 2012).¹³ Tudi vlada ZDA je zgolj njihovo orodje za njihove dobičke, ljudje in narava ne štejejo nič. Nepodkupljivi politiki ne živijo več dolgo. Za ta podjetja zanimive države dobijo posojila za pomoč, ki jih potem ne morejo vrniti, zato njihovi prebivalci postanejo sužnji tujih vlagateljev in velikih korporacij. 'Kar se dogaja v Evropi, predvsem v Grčiji, Španiji, Italiji, na Irskem in Portugalskem, popolnoma ustreza tipičnemu scenariju, ki smo ga vsiljevali ekonomski morilci. Država se s pomočjo skorumpiranih politikov potisne v nevarne tokove in nerazumne naložbe, tako da se mora zadovolžiti, potem pa se ji kot rešitev ponudijo strogo varčevanje, ukinjanje šolskega sistema, zdravstva in sociale, da s tem rešuje

jejo bankirje, velike poslovneže in bogataše, ki so povzročili krizo', pravi Perkins po desetletjih izkušenj v vlogi ekonomskega morilca; govori o zablodah kapitalizma.

Razlogi za družbeno odgovornost zoper posledice neoliberalizma

Skratka: resni družbeno-gospodarski razlogi za družbeno odgovornost (DO) so posledice neoliberalizma, ki ne podpira etike in prakse soodvisnosti in celovitosti.

Odločitev ljudi po OZN, ISO in EU idr., da podprejo razvoj DO (organizacij), ima resne gospodarske razloge: **nujno je najti novo pot iz slepe ulice, v katero je privedla človeštvo sodobna kombinacija globalnega vpliva s kratkoročnim in ozkim premislekom in ravnanjem vplivnih**. Tega je dvignil na vrhunec neoliberalizem, nasprotnik liberalizma, namesto primerne celovitosti, ki jo Adam Smith (2010) vidi kot posledico 'nevidne roke' kot pojave oblike soodvisnosti (ne neodvisnosti, kajti 'mesar nam sicer ne prodaja iz prijaznosti, a ve, da ne bo zaslužil, če odjemalci ne bomo zadovoljni z njim bolj kot z njegovimi konkurenti').

Posledice enostranskosti in pozabljanja na soodvisnost so med drugim zlasti te:

(a) Raste sposobnost videti pomembne podrobnosti in hkrati spregledati še bolj pomembne širše posledice.

(b) Raste zadolženost držav in podjetij, hkrati rastejo poleg resničnih tudi navidezne potrebe, zato pa nepotrebno uničevanje naših lastnih naravnih pogojev za preživetje sedanje civilizacije človeštva.

(c) Raste zadovoljenost potreb in zato občutek, da živimo v izobilju, ki pomeni poleg in zaradi udobja slepo ulico, ker ukinja ambicije ustvarjati in garati z namenom imeti več, saj imamo vse, kar štejemo za potrebno, če smo del tistih 15 % in nismo bolešno grabežljivi.

(d) Rasteta zato odpor do delovnih obveznosti, še zlasti tistih brez povezave s konjičkom kot odnosom do vsebine opravljanega dela, in kult lenarjenja.

(e) Raste hkrati kult prostega časa, ko se človek ne počuti kot lastnikovo orodje, sodoben suženj, ampak kot samostojen; obenem pa raste nevarnost, da prosti čas nima ustvarjalne vsebine.

(f) Raste nevarnost, da rast, ki ne more nenehno rasti, raste čez vse meje in zato vodi v krizo izobilja, ki se je še vedno v zgo-

¹¹ Novejši podatki v javnih občilih ne kažejo boljše slike. Globalna kriza se nadaljuje, dolgovi držav do upnikov in narave ne veljajo za pomembno temo, kar prikrieva resnico, da vsaj dolgoročno ne moreš trošiti, česar nimaš. Poleg tega delovnih mest ne ustvarjajo države in investitorji, ampak potrošniki, ki imajo potrebe in denar ter voljo trošiti. V krizi (materialnega) izobilja (15 % človeštva) in bede (ostalih 85 %) bolj manjka potreb kot izdelkov, zato se z marketingom in oglaševanjem ipd. ustvarjajo navidezne potrebe, ki nesmiselno trošijo vse bolj redke naravne vire, ki jih ni več kot tedaj, ko je bilo ljudi deset tisoč.

¹² Ta pot izraža družbeno odgovornost, druga omenjena pot pa je njeno nasprotje.

¹³ 'CETA', sprejeta v 2016/17 med Kanado in Evropsko unijo, podobno utrjuje oblast podjetij nad ljudmi in naravo (javni mediji).

dovini iztekla v propad, pogosto tudi v obliki vojnega rušenja.

(g) Raste zato v sodobnih razmerah nevarnost 3. svetovne vojne, za katero ni zelo verjetno, da ne bi v njej uporabili nuklearnega orožja.

(h) Raste vse to v imenu ohranjanja in nadaljnje rasti materialne blaginje, za katero pa narava ne daje več virov niti ne ustreza več resničnim, prednostnim potrebam ljudi kot posameznikov, družbenih skupin in celotne družbe, lokalne in svetovne. (Mulej idr., ur., 2016).

Vse to pomeni, da je **blaginja danes navidezna in zahteva novo usmeritev razvoja**, namreč **usmeritev k razvoju družbene odgovornosti (DO)**, tj. **odgovornosti vsakogar za vplive na ljudi in naravo, ker uveljavlja soodvisnost in celovit pristop**. To je dolgoročno usmerjeni del človeštva očitno spoznal, saj je Organizacija združenih narodov pred več kot desetletjem sprejela dokument o tem, enako tudi Evropska unija (večkrat, tudi oktobra 2011), novembra 2010 pa tudi Mednarodna organizacija za standardizacijo ISO, ki združuje skoraj vse države sveta. ISO 26000 o DO zato vsebuje poleg sedmih

nost, zanesljivost in odpravimo veliko stroškov ter težav. Ko bi trg izpolnjeval tri pogoje, ki bi jih povzeli po A. Smithu kot 'lokalni trg, soodvisnost ponudnikov in odjemalcev pod oznako 'nevidna roka' ter nič monopolov', bi bilo v poslovanju lažje doseči izide, h katerim vodi soodvisnost, a takih izidov dandanes ni, ker je neoliberalizem spremenil trg v sredstvo za monopole in zlorabo (Toth, 2008). V drugih bistvenih medčloveških odnosih pravi trg deluje še manj, monopoli (poslovni in državno-birokratski) še bolj, a uničevalno. Zato je smiselno gledati na **DO kot nov družbenoekonomski model** (Več zlasti v: Mulej, Dyck, ur., 2014 in 2015; Mulej idr., ur., 2013; 2014; 2015; 2016).

Torej: na zunaj – po zelo delnih in pristranskih podatkih – koristni, a v resnici uničevalni neoliberalizem naj neha prevladovati in ljudje postanejo ljudje, upravičeni do odličnega – ustvarjalnega in zato prijetnega – življenja zaradi kakovosti svojega dela, ne le stroji in priveski strojev za dobiček zelo drobne manjšine človeštva. Odličnost je seveda vrhunska kakovost, opredeljena s kar najbolj (tj. zadostno in potrebno) **celovitim pristopom**, ne enostranskim. To velja tudi za ekonomsko

Sklep

Najti je treba, da ne bo 3. svetovne vojne, **vmesno pot**:

- med profiti in delovnimi mesti, ki jih omogoča grozanska proizvodnja orožja, ki vodi k zaostrovanju 'vojne proti terorizmu' in uničevalnim vojnem na Bližnjem vzhodu in v Afriki, ki spravljajo v eksistenčne težave skoraj sto milijonov ljudi, v nadaljevanju pa vse človeštvo, in med družbeno odgovornim gospodarjenjem in življenjem;
- med profiti in delovnimi mesti, ki jih omogoča potrošnja v obliki kupovanja nepotrebni izdelkov, ki uničujejo naravne vire, katerih zmanjkuje, in med družbeno odgovornim gospodarjenjem in življenjem;
- med vzgojo mladih za razvijeno življenje, normalno v izobilju, hkrati pa vir krize izobilja, saj ni treba garati, da bi imel kaj potrebnega več, saj že vse imaš¹⁴, in med družbeno odgovornim gospodarjenjem in življenjem;
- med kratkoročnimi in ozkimi merili, kaj je prav, na eni strani, in med dolgoročnimi in širšimi merili, ki spadajo v ravnanje z družbeno odgovornim gospodarjenjem in življenjem;
- med skrivanjem velikih denarjev v davčnih oazah, ko jih lastniki očitno ne potrebujejo, razen za popolnoma nepotrebno dodatno bogatenje, in na drugi strani med družbeno odgovornim gospodarjenjem in življenjem;
- med nenehnim pospešenim naraščanjem človeštva, ki povzroča zastrupljanje narave v imenu proizvodnje zadostnih količin hrane, kar (med drugim) ubija čebele, brez katerih ni mogoče proizvajati hrane, in med družbeno odgovornim gospodarjenjem in življenjem;
- itd.

Brez takih odločitev in praks bo **človeštvo stežka preživel**.

Globalni družbenoekonomski trendi so torej pred dilemo: ali 3. svetovna vojna ali netehnološka inovacija VKEN vplivnih ljudi, imenovana družbena odgovornost. To je zelo nevarna situacija. Dana ekonomska teorija ne nudi dosti alternativ, kar je še bolj nevarno. Predlagali smo alternativo, tukaj ponovno opozarjamo nanjo. In, kot rečeno, dodajamo: **participacija ljudi kot občanov, ne le kot sodelavcev, lahko krepi družbeno odgovornost**. Praktično spreminjanje demokracije v strankokracijo namesto participacije občanov krepi enostranskost, kajti vlade so pod vplivom monopolnih pod-

Vse to pomeni, da je blaginja danes navidezna in zahteva novo usmeritev razvoja, namreč usmeritev k razvoju družbene odgovornosti (DO), tj. odgovornosti vsakogar za vplive na ljudi in naravo, ker uveljavlja soodvisnost in celovit pristop.

osrednjih vsebin, načel in korakov postopka tudi **dva bistvena pojma**, ki pomenita bistven korak naprej k praksi odgovornosti – **(1) soodvisnost** in **(2) celovit pristop**.

Soodvisnosti ne postavlja med temelje DO samo ISO 26000, ampak jo je videl med temelji ekonomije njen najbolj bistveni avtor Adam Smith (Petzinger, 2000; Smith, 2010). Soodvisnost je tudi danes edina realnost vseh uspešnih specialistov, zato tudi **etika soodvisnosti**, drugi pa so nevarni, ker so pretirano enostranski, zato premalo celoviti, da bi bili uspešni in koristni človeštvu. Skratka, brez etike soodvisnosti ni dobre družine, ni dobrega poslovanja, ni dobrega delovanja družbenih služb, državnih in meddržavnih organov in organizacij, s tako etiko pa dobimo pošte-

teorijo. Tako pravita tudi ISO 26000 in Evropska unija, ki šteje DO podjetij za koristno za organizacije in za vso družbo. Če ponovimo še enkrat: EU definira DO kot '**odgovornost organizacij za vplive na družbo**' (EU 2011), kar pomeni, da DO torej sega daleč prek dobrotelčnosti, ki je njen droben, četudi važen del. EU (2011) tudi ne omenja več prostovoljnosti pri odločitvi organizacij, ali sprejmejo družbeno odgovornost med svoje lastnosti in sestavine politike, strategije, taktike in prakse, niti tega, da DO sega prek pravnih obveznosti, ampak predvideva akcije držav članic in večjih podjetij. To kaže, da EU uradno šteje, da **DO rešuje hud problem neoliberalne uničevalne gospodarske teorije in prakse**.

¹⁴ Droben jasen zgled: študentske sobe za dva niso primerne, ker so pač doma v svojih sobah sami. Mi smo študirali v sobah za sedem, seveda pred desetletji. Da ne govorimo o otrocih, ki so dobili obutev, ko je prišel sneg, ne prej.

jetij enostranske, namesto družbeno odgovorne. **Participacija ljudi kot sodelavcev**, ki upoštevajo okoliščine svojega poslovanja in življenja, ima več možnosti, da je primerno celovita in zato uspešna zanje in za njihove organizacije.

Omenjeni viri

Ambrožič, B., Žlof, S., Feguš, M. in Pfeifer, R. (2014): *Gerontehnološki dobri primeri v starajoči se slovenski družbi*. Mednarodna znanstvena konferenca InfoKomTeh 2014, 17. april 2014, Ljubljana.

Bercko, V. (2017): ZDA. Trumpova Najprej Amerika. Večer, 2. marca, s. 7.

Cassiers, I. (2011): *Beyond the crisis: what prosperity?* Acta Europæana Systemica, 1, On-line journal of EUS (European Union of Systemics),

<http://aes.ues-eus-eu/aes2011enteteAESZ011.html> N. B. Knjiga za podlago: Cassiers, I. et al: *Redefiniraj prosperite*. Jalons pour un debat public. 2011, l'Aube.

Collins, J., Porras, I. (1997): *Built to Last: Successful Habits of Visionary Companies*. Harper Business, New York.

Collins, J. (2001): *Why Some Companies Make the Leap ... and others Don't, from Good to Great*. Random House, Sydney.

Collins, J. (2005): *Good to Great and the Social Sector: Why Business Thinking is not the Answer*. Keynote Address at Gathering of Leaders. Mohonk, New York.

Čibej, B. (2011): *Ameriška gospodarska kriza: Novim težavam naproti: Delo*, 28 September: 6.

Dankova, P., Valeva, M., Štrukelj, T. (2014): *A Comparative Analysis of International CSR Standards as Enterprise Policy/Governance Innovation Guidelines*. Systems Research and Behavioral Science.

Dyck, R. G. in Mulej, M. (1998): *Self-transformation of the forgotten four-fifths*. Kendall/Hunt Publishing Company, Dubuque, Iowa.

Écimovič, T., Haw, R. B., Mulej, M. (2015): *Nature and social responsibility: the digital scientific book*. Izola: Mestna knjižnica.

Estulin, D. (2008). *Skupina Bilderberg – Gospodarji globaliziranega sveta*. Mengeš: Ciceron.

EU (2011): *Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions. A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility*. COM (2011) 681 final. Brussels, 25. 10. 2011.

Felber, Ch. (2012): *Die Gemeinwohl-Ökonomie. Eine demokratische Alternative wächst*. Deuticke im Paul Zsolnay Verlag, Wien.

Glavič, B. (2012): *Izpoved ekonomskega morilca posebej za Nedeljski dnevnik. Ne nasedajte politikom, ki vabijo tuje korporacije*. Nedeljski dnevnik, 12. nov.: 12-13.

Godina, V. V. (2016): *Antropološki razlogi za uvajanje ekonomske demokracije v Sloveniji*. Poglavje 7: 232-251; v Mulej, M., Merhar, V., Žakelj, V. (uredniki) (2016): *Nehajte sovražiti svoje otroke in vnuke*. Knj. 1, Družbeno-ekonomski okvir in osebne lastnosti družbeno odgovornih, (Knjižna zbirka Frontier, 096), (Zbirka Družbeno odgovornost). Maribor: Kulturni center: IRDO, Inštitut za razvoj družbene odgovornosti.

Gostiša, M. (2011). *Obvezna udeležba delavcev pri dobičku in ekonomska demokracija*. V R. Svetlič. *K novi paradigmi pravičnosti*. Koper: Založba Univerze na Primorskem, 25-61.

Hoppe, G. (2012): *Before Nature takes the final Bill*. CR Navigator: 43-51.

Hrast, A., et al, editors (2015): *The 1-10th IRDO International Conference – Social Responsibility and Current Challenges*. IRDO Institute for development of social responsibility, and partners.

ISO (2010): *ISO 26000*; See: http://www.iso.org/iso/discovering_iso_26000.pdf.

James, O. (2007): *Affluenza – a contagious middle class virus causing depression, anxiety, addiction and ennui*. Random House, London.

Kirn, A. (2012): *Družbenoekološki obrat ali propad*. UI, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Kocbek, D. (2012): *Kjer manjka dolgoročnih vizij, so univerze ključni prostor za kritično razmišljanje*. Mladina, 20. 11. 2012.

Kopušar, S. (2011): *Dvomi in resnice o ameriški revščini*. Večer v soboto, 19. nov.: 10-11.

Kovačič Peršin, P. (2016): *Dileme in »kontroverznosti« »najbolj laičnega papeža«*. Lubi Slovenci, 21: 20-22.

Lebe, S. S. and Mulej, M., guest-editors and authors, with coauthors (2014): *Social responsibility and holism in tourism*. Kybernetes, vol. 43, No. 3-4.

Leech, G. (2012): *Capitalism – a structural genocid*. ZED Books, London, New York.

Mekina, B. (2017): *Za krajši delovnik*. Mladina, 01. s. 19-23, 6. 1. 2017.

Merhar, V., M. Mulej, V. Žakelj (2014): *Odpravljanje neoliberalistične protireformacije državnega kapitalizma*, *Naše gospodarstvo*, 60, No. 5-6, 68-76.

Mulej, M., Dyck, R., editors (2014, 2015): *Social responsibility beyond neo-liberalism and charity*; 4 knjige. Bentham, Shirjah, UAE.

Mulej, M., guest-editor and author, with coauthors (2013): *Social Responsibility – measures and measurement*. Systems Practice and Action Research, vol. 26, No. 6.

Mulej, M., guest-editor and author, with coauthors (2014 and 2015): *Social responsibility – a new socioeconomic order*. Systems Research and Behavioral Science, vol. 32, No. 2.

Mulej, M., Hrast, A., Naterer, A. (uredniki) (2016). *New social realities from the view of social responsibility: newest scientific views with case studies*: [conference proceedings] = *Nove družbene realnosti z vidika družbene odgovornosti: novi znanstveni pogledi s primeri dobrih praks*: [zbornik prispevkov], (Zbirka Družbeno odgovornost). Maribor: Inštitut za razvoj družbene odgovornosti (IRDO).

Mulej, M., Merhar, V., Žakelj, V., Hrast, A., Čagran, B. (uredniki) (2016): *Nehajte sovražiti svoje otroke in vnuke*. Trilogija. (Knjižna zbirka Frontier, 096, 097, 098), (Zbirka Družbeno odgovornost). Maribor: Kulturni center: IRDO, Inštitut za razvoj družbene odgovornosti.

Nixon, B. (2004): *Speaking Plainly – A New Agenda for the 21st Century*. V: Crowther, D., and Calfyut, K. T., editors (2004): *Stakeholders and Social Responsibility*. ANSTED University, Penang.

Plešnar, J. (2012): *Skriti zaklade elite*. Večer, 23. julij: 7.

Porter, M. (1990): *The Competitive Advantage of Nations*. Basics Books, New York.

Schloer, H. (2012): *One Minute before 12: Understanding the Global Model*. Schloer Consulting Group – SCG; objavljeno po internetu 6. novembra 2012.

Schwab, K. (2016): *Četrta industrijska revolucija*. World Economic Forum, Ženeva (slovenska izdaja).

Smith, A. (2010): *Bogastvo narodov*. Raziskava o naravi in vzrokih bogastva narodov. Studia humanitatis, Ljubljana (original: 1759).

Smovršnik, T. (2012): *IEA: Če ne bo sprememb politik, bo premog v roku 10 let prehitel nafto*. En. novice, 27. 12.

Szczesna-Makuch, B. (2012): *Sustainable production, sustainable products, a sustainable world?* CR Navigator: 53-61.

Šori, M. (2017): *Svet. Singapur in Hongkong. Rivalstvo je dobro za hiter razvoj*. Dnevnik, 09.3.: 28.

Štrukelj, T. (2015): *Dialektični sistem vidikov za inoviranje upravljanja in vodenja tranzicijskega podjetja*: doktorska disertacija. Maribor: Univerza v Mariboru, Ekonomsko poslovna fakulteta.

Toth, G. (2008). *Resnično odgovorno podjetje*. Ljubljana: GV Založba, in Društvo komunikatorjev Slovenije.

Vitali, S., Glattfelder J. B. & Battiston S. (2011). *The network of global corporate control*. PLoS ONE 6(10): e25995. Doi:10.1371/journal.pone.0025995.

www.horus.si

Žakelj, V. (2013): *Čas je za ekosocializem*. Ljubljana: VBG.

Standard ISO26000:2010

Družbeno odgovornost je odgovornost organizacije za vplive njenih odločitev in dejavnosti na družbo in okolje, ki skozi pregledno in etično ravnanje:

- prispeva k trajnostnemu razvoju, vključujoč zdravje in blaginjo družbe
- upošteva pričakovanja déležnikov
- je v skladu z veljavno zakonodajo in mednarodnimi normami ravnanja
- je integrirana v celotno organizacijo in se izvaja v vseh njenih odnosih

Zeleni dokument EU

Pogled Evropske unije na družbeno odgovornost podjetij (CSR) je leta 2001 Evropska Komisija predstavila v dokumentu z nazivom Zeleni dokument za promocijo Evropskih usmeritev za družbeno odgovornost podjetij. V tem dokumentu je družbeno odgovornost podjetij predstavljena kot "koncept, s pomočjo katerega podjetja na prostovoljni osnovi integrirajo družbene in okoljske zadeve v svoje poslovanje in v svoja razmerja z déležniki".

"Družbeno odgovornost lahko najsplošneje opredelimo kot obveznost človeštva, da uresničuje skupne cilje družbe." (Cooper, Vargas, 2004; Brandon, Lombardi, 2005)

IRDO, Inštitut za razvoj družbene odgovornosti,
http://www.irdo.si/druzbeno_odgovornost.html